

Demography Report (2008). Meeting Social Needs in an Ageing Society. Full Report plus Annexes. Commission of the European communities. Brussels, SEC(2008) 2911. 252 str. http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_Full_report_Annex_Demo2008.pdf; http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId_709&langId_en

EVROPSKO DEMOGRAFSKO POROČILO O POTREBAH V STARAJOČI SE DRUŽBI

Pričujoče demografsko poročilo, ki je bilo predstavljeno na drugem evropskem demografskem forumu 24. in 25. novembra 2008 v Bruslju, je izšlo pod okriljem Evropske komisije. V poročilu so zbrani najnovejši podatki v zvezi z demografsko situacijo v Evropi, indikatorji spreminjajočih se družinskih in gospodinjstvih vzorcev v EU ter informacije o pripravljenosti Evrope, da se prilagodi demografskim spremembam. Poudarek tega poročila je tako na starajoči se družbi in spremembah znotraj družin ter gospodinjstev v EU.

V prvem poglavju so zbrani najnovejši podatki o kazalcih evropske demografije, in sicer rojstva, smrti in migracije, ter najnovejše Eurostatove projekcije prebivalstva. Avtorji poudarijo, da je zelena oblika starostne piramide prebivalstva podobna stolpu, ki naj bi temeljil na enakomernem obnavljanju stabilnega prebivalstva, skoraj vsi novorojeni otroci pa bi dočakali starost. EU se približuje tej obliki, z izjemo baby-boom generacije, ki sega v petdeseta leta prejšnjega stoletja in je dosegla svoj vrh 20 let pozneje. Od takrat naprej je število rojstev močno upadlo. Avtorji se sicer strinjajo, da je rodnost pri nižji starosti res upadla, a poudarijo, da pa se je pri višji starosti povečala, kar se bo pokazalo kasneje v prihodnosti in bo vplivalo na dolgoročno evropsko starostno strukturo in velikost prebivalstva. V publikaciji opozorijo na prepad v pričakovani dobi življenja med vzhodno in zahodno Evropo, še posebej pri moških. V osrednje- in vzhodnoevropskih državah članicah

EU je umrljivost moških srednjih leti še vedno visoka. Poleg tega na umrljivost vpliva tudi višji socioekonomski položaj v družbi. Te neenakosti, predvsem v zdravju, so velik izziv za te družbe. Na populacijsko strukturo vplivajo tudi migracije. Od leta 2002 se je selitveni prirast v EU približno potrojil, znaša med 1,6 in 2 milijona ljudi na leto. V šestih letih so bile samo tri države, Španija, Italija in Združeno kraljestvo, deležne približno tri četrtine neto migracije v EU. Tako je bilo v začetku leta 2007 okoli 4% prebivalcev EU iz držav, ki niso članice EU, 2,1% državljanov EU pa je živelo v državi, ki ni njihova matična država.

V poročilu predstavijo tudi najnovejše Eurostatove projekcije prebivalstva, ki za razliko od prejšnjih do leta 2060 napovedujejo povečanje števila ljudi za 10 milijonov. Tako se bo prebivalstvo EU-27 povečalo s 495 na skoraj 506 milijonov ljudi. Dejstvo je, da se bodo začele upokojevati povojne baby-boom generacije, kar bo spremenilo razmerje med upokojsko in zaposleno populacijo. Danes pridejo na vsako osebo, staro 65 let ali več, štirje ljudje v delovno aktivni dobi (15-64 let). V letu 2050, bosta prišli le še dve delovno sposobni osebi na osebo, staro 65 let in več. Ne le Evropa, s takšnim trendom se srečujejo povsod po svetu, še opozorijo demografi.

Drugo poglavje opisuje spreminjajoče se družinske in gospodinjstvene vzorce v EU, ki jih je treba upoštevati pri posodobitvi socialnih in zlasti družinskih politik. Družbena realnost družinskega življenja se je v zadnjih desetletjih močno spremenila. Ljudje se manj verjetno poročijo, visoko je število zakonskih zvez med partnerji različnih narodnosti, število ločitev se je v nekaterih državah od leta 1970 več kot podvojilo. Zelo pogosto je sobivanje neporočenih partnerjev, in velik delež otrok se rodi zunaj zakonske zveze: v večini držav članic med 25% in 50% vseh otrok. Kljub *deinstitutionalizaciji* družinskega življenja večina otrok še vedno živi v gospodinjstvih, kjer biva par, ki je ali poročen ali v zunajzakonski zvezi, kar je leta 2001 pomenilo

več kot 80% gospodinjstev z otroki. Enostarševske družine, znotraj katerih je največ mater z otroki, so tvorile 14% gospodinjstev z otroki. Drug pomemben trend, ki vpliva na družinsko življenje v EU, je višja udeleženos žensk na trgu dela. Ženske so danes res bolj vključene v trg dela, a hkrati še vedno nosijo glavno odgovornost za družino. Povprečna velikost gospodinjstva se je zmanjšala s 3,3 osebe leta 1960, na 2,4 danes, hkrati pa število gospodinjstev raste hitreje kot število prebivalstva. V letu 2005 je bilo 27,7% vseh gospodinjstev z eno osebo, med njimi so bila zelo pogosta tista, ki so pripadala osebi, stari 80 let in več. Skoraj 15 milijonov ljudi, starih več kot 80 let, živi v zasebnem gospodinjstvu, približno polovica pa živi sama. Vedno večje število starejših ljudi bo še povečalo število gospodinjstev z eno osebo. V večini evropskih držav se bo število teh majhnih gospodinjstev povečalo za najmanj 50%, in v številnih državah se lahko to število med letoma 2001 in 2050 celo podvoji. Pri spremembah socialnih in družinskih politik je treba upoštevati omenjene spremenjene družinske in gospodinjstvene vzorce. Ukrepi so potrebni tudi zaradi višje stopnje tveganja revščine teh gospodinjstev, opozorijo v knjigi. Avtorji publikacije kot ključno vprašanje izpostavijo načine, kako najbolje nuditi podporo družinam.

V tretjem poglavju govorijo o možnostih in potrebah v starajoči se družbi, ki so vezane predvsem na staranje baby-boom generacije, in njenem potencialu, da prispeva gospodarstvu in družbi. Prebivalstvo, starejše od 60 let, se vsako leto poveča za 2 milijona ljudi, kar se bo dogajalo naslednjih 25 let. Čez 6 let se bo rast delovno aktivnega prebivalstva ustavila in od takrat naprej se bo ta segment prebivalstva vsako leto skrčil za 1 do 1,5 milijona ljudi. Leta 2007 je bilo zaposlenih okoli 50% moških in 40% žensk, starih 60 let. Te stopnje so nizke, kar kaže, da je baby-boom generacija velik potencial za povečanje evropske delovne sile, ugotavljajo avtorji. Zaposlenost po 65. letu starosti je v mnogih državah članicah redka, saj je 65 let

običajno zakonsko določena upokojitvena starost; le približno 13% moških, starih od 65 do 69 let in 7% žensk je še vedno v delovnem razmerju. Delo za polovični delovni čas bi bil lahko dober način postopnega prehoda iz trga dela v upokojitve, a le 11% moških in 38% žensk starih od 55-64 dela s krajšim delovnim časom. Izobraževanje in znanje, zlasti digitalna pismenost, je še naprej ovira za povečano udeležbo na trgu dela za ljudi v svojih petdesetih in šestdesetih letih. Leta 2007 57% ljudi, starih od 55 do 64 let ni nikoli uporabljalo interneta, v starostni skupini od 45 do 54 let je bilo takšnih 39%, med tistimi od 35 do 44 let pa 28%. Čeprav naj bi višja stopnja izobrazbe omogočila več delavcem, da ostanejo dlje na trgu dela, je potrebna nadaljnja analiza glede zdravstvenega stanja starejših delavcev in potrebno je ugotoviti, ali je bilo storjeno dovolj za razvoj spretnosti in znanj starejših delavcev v skladu s trenutnimi potrebami na trgu dela, še ugotavljajo avtorji. Ovira za večjo zaposlenost starejših delavcev je tudi skrb za vnuke ali odrasle, odvisne od pomoči drugih. To je še posebej značilno za ženske pri petdesetih, šestdesetih letih, saj takrat pogosto skrbijo za vnuke ali ostarele starše. Demografi še poudarjajo, da bodo morali davčni sistemi in sistemi dajatev zagotoviti vzpodbude za daljšo udeleženos na trgu dela.

Starajoča se baby-boom generacija ima ne samo potencial, da nudi pomemben prispevek h gospodarstvu z udeležbo na trgu delovne sile, ampak veliko prispeva tudi s sodelovanjem v raznovrstnih družbenih dejavnostih, ki jih organizirajo verske, politične, sindikalne, dobrodelne ali prostovoljne organizacije, ali pa z neformalno pomočjo sorodnikom in drugim ljudem v skupnosti. Raziskava o zdravju in upokojitvi v Evropi (SHARE) kaže, da približno dva od petih starih staršev v državah, ki so bile proučevane, nudita varstvo svojim vnukom, eden od petih dedkov in skoraj ena od štirih babic varuje vnuke tedensko ali bolj pogosto. Starejši ljudje so v različnih prostovoljnih ali religioznih aktivnostih bolj dejavni na Nizozemskem, Švedskem in Danskem,

medtem ko je raziskava pokazala, da so najnižje ravni udeležbe v južno- in srednjeevropskih državah. Če povzamemo, ima staranje baby-boom generacije številne posledice. Potreba po spodbujanju zaposlenosti starejših delavcev je bila že priznana v okviru Lizbonske strategije. V različnih državah članicah oblikovalci politik spodbujajo prostovoljsko delo starih ljudi. To je v Sloveniji dobro razvito. Oblikovalci politik pa bodo morali razvijati tudi politike, namenjene ohranjanju samostojnosti starejših ljudi. To zajema finančno avtonomijo, kakor tudi fizično samostojnost (prilagoditev stanovanj, organiziran prevoz in dostop do storitev). Za tiste stare ljudi, ki so postali zelo odvisni od pomoči drugih, pa je treba razvijati usklajeno ponudbo zdravstvene in dolgotrajne oskrbe, še ugotavljajo v tej publikaciji.

V četrtem poglavju so zbrane informacije o pripravljenosti EU in njenih držav članic na demografske spremembe. Kot kažejo podatki, v letu 2006 večina držav članic EU ni zagotovila načina, da bi dosegli cilje, ki jih je določil Evropski svet v Barceloni; namreč zagotoviti dostop do formalnega varstva za eno tretjino otrok, mlajših od treh let, in za 90% otrok, starih od 3 do 6 let. Najdlje od tega cilja so države srednje in vzhodne Evrope. Zaposlenih je skoraj 90% moških, ki imajo otroke mlajše od 6 let, in manj kot 60% žensk. Poleg tega skoraj ena tretjina žensk dela s krajšim delovnim časom. To žrtvovanje žensk za potrebe svojih družin se kaže tudi v velikih razlikah v plačah med spoloma: ženske zaslužijo 15% manj na uro kot moški.

Zmožnost družbe, da se spoprime s problematiko staranja prebivalstva ni neposredno odvisna od starostne odvisnosti starih, pravijo demografi. Ključno vprašanje je, koliko neaktivnih oseb in oseb, ki so vključene v drago zdravljenje ter dolgoročno oskrbo, mora podpirati aktivno prebivalstvo, ki je veliko manjše od prebivalstva v starosti od 15 do 64 let. Le slabi dve tretjini (65,4% v letu 2007) za delo sposobnega prebivalstva je dejansko na trgu dela.

Čeprav predstavlja dober potencial za povečanje zaposlenosti povečana udeležba na trgu delovne sile, zlasti med ženskami in starejšimi delavci, pa je mogoče pričakovati, da bo v enem desetletju upad delovno sposobnega prebivalstva takšen, da naraščanje stopnje zaposlenosti ne bo več zadostno nadomestilo za upad. Od takrat naprej bo moralo biti vir gospodarske rasti povečanje produktivnosti, ki jo je treba doseči z vlaganji v človeški in fizični kapital ter v inovacije. Četrto poglavje vsebuje nekatere navedbe o tem, kako dobro se uporablja človeški potencial v Evropi. V poglavju spregovorijo še o priseljevanju, ki ima zelo različne vloge v nacionalni populacijski dinamiki v državah članicah. Obstajajo precejšnje razlike glede vključevanja priseljencev na trg dela. Stopnja zaposlenosti moških, ki niso državljani EU-27, je 2,5 odstotnih točk nižja od tiste za državljane, pri ženskah je razlika višja od desetih odstotnih točk. Demografi opozorijo, da se lahko na izzive demografskih sprememb države članice odzovejo prek javnih financ. Vlade se lahko na potrebe starajoče se družbe pripravijo z zmanjšanjem javnega dolga. V letu 2007 je v državah EU-27 skupni javnofinančni dolg znašal 60% letnega BDP, kar je najnižje v zadnjih dvanajstih letih. Skupni znesek proračunskega primanjkljaja držav članic EU-27 je predstavljal 1% BDP. Ta primanjkljaj se razlikuje med državami članicami in se giblje od proračunskega presežka do proračunskega primanjkljaja.

Zanimivo in izčrpno poročilo, ki sicer izide vsaki dve leti, zagotavlja najnovejše informacije in podatke, ki so potrebni pri oceni, v kolikšni meri se posamezne države članice odzivajo na izzive demografskih sprememb. V njem so v 49 tabelah in 70 grafih zbrani podatki za posamezne države članice EU-27. Poleg tega so v obsežnem aneksu v prvem delu skupaj zbrani demografski podatki za vsako državo posebej in primerjani s povprečjem EU-27. V drugem delu aneksa pa je še dodatnih 62 primerjalnih tabel.

Simona Hvalič Touzery